

Тема 2. Організація податкової системи

Зміст теми 2

- 2.1. Становлення та розвиток податкової системи України
- 2.2. Принципи оподаткування та функціонування податкової системи
- 2.3. Податкове законодавство України

Завдання для самоконтролю

Глосарій

Список джерел для поглибленого вивчення теми

2.1. Становлення та розвиток податкової системи України

Сучасні економічні відносин побудовані таким чином, що податки являються невід'ємною їх частиною. Доходи державного бюджету України на вісімдесят відсотків формуються за рахунок податкових надходжень, до ціни товарів та послуг включаються непрямі податки у вигляді надбавок, одержаний дохід фізичною та прибуток юридичною особою підлягає прибутковому оподаткуванню, введення нового податку може призвести у занепад цілу галузь економіки та, навпаки, звільнення від оподаткування може забезпечити її розвиток. Історія має беззаперечні докази, що саме надмірні податки являлися причинами революцій, державних переворотів та призвели до руйнації держав.

Відомі вітчизняні науковці В. Суторміна, В. Федосов, В. Андрущенко в своїй праці «Держава – податки – бізнес» (1992) зазначають: «Податки виникають на досить високому рівні суспільного розвитку, бо вони вимагають загальновищезначних законів та норм громадянської поведінки, – інакше податки сприймаються як свавільна конфіскація приватної власності. Буржуазна цивілізація виробила відомі критерії оподаткування: справедливість, неупередженість, рівність, всеосяжність, платоспроможність. Додержання цих правил – необхідна умова здорового соціально-економічного розвитку, а порушення неминуче веде до занепаду держави»¹. Керуючись даним положенням історію податків

¹ Суторміна В. М. Держава–податки–бізнес (із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки): монографія / В. М. Суторміна, В. М. Федосов, В. Л. Андрущенко. – К.: Либідь, 1992. – С. 28.

необхідно досліджувати з урахуванням їх становлення, розвитку та набуття різними зборами, поборами, платежами форми податків.

Формування податкової системи України відбувалося з початку 1990-х років, тобто одержання незалежності стало єдиним та визначальним фактором для можливості реалізації власної податкової політики. Відсутність власної податкової системи України не заперечує існування податкових відносин, зародження яких відбулося у VIII–IX ст. Перші прояви податкових відносин були примітивними та не завжди відповідали вимогам повторюваності, законодавчого забезпечення, грошової форми. У Київській Русі широко застосовували різні збори на користь княжого двору: данина (плата захоплених, захоплених або підвладних племен), полюддя (плата, що збиралася в місцях проживання), повіз (плата, яку необхідно було відвозити до княжого двору), побережне мито (плата з суден, що причалювали до берегів), мостовщина (плата за проїзд мостом), костки (плата за проїзд дорогами), дим (податок з дому, сімейного господарства) тощо.

Динаміка та структура державних доходів Російської імперії у 1903–1910 рр. наведена у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка та структура звичайних державних доходів Російської імперії у 1903–1910 рр.

	1903		1907		1909		1910	
	млн руб.	%	млн руб.	%	млн руб.	%	млн руб.	%
Безпосередні податки	135,2	6,65	183,3	7,82	198,7	7,87	216,1	5,72
Посередні податки	747,3	36,78	892	38,08	900,8	35,66	986,7	26,10
Мита	107,3	5,28	122,6	5,23	191,7	7,59	170,4	4,51
Викупні платежі	88,8	4,37	12,8	0,55	7,4	0,29	5,9	0,16
Казенне майно, капітали та регалії	880,7	43,35	1051,5	44,89	1162,9	46,03	1280,1	33,86
Різні прибутки	72,5	3,57	80,3	3,43	104,8	4,15	131,8	3,49
Разом прибутків	2032	100,0	2342,5	100,0	2526,3	100,0	3781	100,0

Джерело: побудовано автором на основі: Мітіліно М. І. Елементи фінансової науки / М. І. Мітіліно – К.: Державне видавництво України. – 1926. – С. 37.

В Російській імперії, до складу якої входила більша частина українських земель податкова система характеризувалася великою кількістю податків. До прямих податків належали поземельний податок, подушний податок, квартирний податок, промисловий податок, прибутковий податок. Непрямі податки в Російській імперії включали митні збори та акцизні збори.

Поземельний податок являвся одним з найдавніших податків та доповнювався різними додатковими утриманнями (наприклад, на утримання війська під час його перебування в регіоні), у першому десятилітті XVIII ст. справляються додаткові податки та збори – гербовий збір, подушний збір з «ізвозчиків»; податок на печі; податок на судна; податок на гарбузи; податок на горіхи; податок з продажу продуктів харчування; податок з найму житла; криголамний податок; податок на вуса та бороди¹. Об'єктом оподаткування поземельним податком був середній дохід від землі, проте він був визначений як потенційно можливий дохід залежно від регіону Російської імперії. Звертаючись до законодавства Російської імперії, можемо стверджувати про значну диференціацію ставок поземельного податку (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Розпис середніх за губерніями ставок державного поземельного податку на десятину землі та лісу

Губернії	Ставка, коп.	Губернії	Ставка, коп.
Архангельська	¼	Віленська	6 ½
Олонецька	½	Нижегородська	6 ½
Астраханська	¾	Катеринославська	6 ½
Пермська	1	Волинська	7 ¼
Новгородська	1	Херсонська	7 ½
Вологодська	1	Гродненська	7 ½
Оренбурзька	1	Саратовська	8
В'ятська	1 ¾	Симбірська	8
Костромська	2	Чернігівська	8 ½
Могилевська	2	Бессарабська	9
Смоленська	2	Ковенська	9
Ставропольська	2	Харківська	9 ½
Уфимська	2	Лифлянська	10
Псковська	2 ½	Рязанська	11
Мінська	2 ½	Воронезька	12
Вітебська	2 ½	Пензенська	12
С.-Петербурзька	2 ½	Подольська	14
Естляндська	3	Полтавська	14
Тверська	3 ½	Орловська	14
Самарська	4	Тульська	14
Калузька	4	Київська	15
Владимирівська	4 ½	Курляндська	15
Таврійська	4 ½	Тамбовська	15 ½
Ярославська	4 ½	Курська	17
Московська	5		

Джерело: побудовано автором на основі: Свод Законов Российской Империи. Том V.

¹ Історія оподаткування : навч . посіб. / [Ярошенко Ф. О., Мельник П. В. , Андрущенко В. Л. , Мельник В. М.]. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. – С. 117–118.

За даними табл. 2.2 видно, що ставки поземельного податку були диференційовані таким чином, що максимальна ставка перевищувала мінімальну у 68 разів. Підтвердження нашому положенню про високий податковий тиск щодо українських губерній знаходимо ставку Таврійської губернії – 4 ½ коп., що перебуває на двадцять третій позиції від найменшої, минаючи Псковську, Мінську, Вітебську, С.-Петербурзьку, Самарську, Калузьку та інші. Вищі ставки (6 ½ – 7 ½ коп.) були встановлені для Катеринославської, Волинської та Херсонської губерній, що біло більше рівня ставок для Ярославської, Віленської, Нижегородської та навіть Московської губерній. Населення Чернігівської губернії сплачувало за ставкою 8 ½ коп., Бессарабської та Харківської губерній на ½ коп. більше попередньої. Максимальні значення поземельного податку встановлені для Полтавської та Київської губерній, 14 та 15 коп., відповідно. Якщо порівняти ставки поземельного податку для Київської та Московської губерній, то перевищення становило 3 рази: 15 проти 5 коп. Загальний розмір поземельного податку, що необхідно було сплатити кожній губернії визначався шляхом множення площі землі та ставки податку, потім визначена сума розподілялася між повітами залежно від родючості землі та її дохідності, на рівні повіту відбувався також розподіл між власниками землі, які повинні були сплачувати податок.

Власники нерухомості у містах сплачували *подомовий (квартирний) податок*. Подомовий податок був введений у 1863 р. на заміну подушного податку міського населення, справлявся з доходів від здачі в оренду нерухомого майна.

Промисловий податок – податок на прибуток підприємств, в якому об'єднувалися податок на капітал та податок на доходи фізичних осіб. Основний промисловий податок сплачувався під час купівлі патентів, додатковий промисловий податок складався з податку на капітал, процентного збору, розкладочного збору, податок на доходи фізичних осіб. Такими були особливості промислового податку з 1885 р., у період 1825–1885 р. ставка податку встановлювався залежно від різних ознак підприємства: кількість працівників, кількість обладнання, розміри виробничих приміщень, кількість виробленої продукції або залученого капіталу.

Подушний податок справлявся до 1887 р. для європейської частини імперії та являв собою найелементарніший прямий податок, коли об'єктом оподаткування була особа (громадянин) незалежно від його розміру доходу чи майнового стану. На початку запровадження податку він мав тверді ставки – 80 коп. з сільського населення та 1 рубль 20 коп. з

міського населення¹. Ставки даного податку були диференційовані між губерніями, українські губернії потрапили під дію високих окладів подушного податку.

Непрямі податки XIX – початку XX с. поділялися на акцизи (акцизні податки, акцизні збори) та мито (митні платежі, митні збори), відмінність між ними полягала у об'єкті оподаткування: товари внутрішнього виробництва та імпортовані товари, відповідно. Акцизами обкладалися як предмети першої необхідності, так і предмети розкоші. В XIX – початку XX ст. підакцизними товарами були спирт, спиртні напої, пиво, мед, квас, тютюн та тютюнові вироби, цигарковий папір, буряковий та крохмальний цукор, чай та кава, сіль, пресовані та сухі дріжджі, сірники, нафта, гумові галоші тощо. Акциз на цукор та сірники був запроваджений у 1848 р., тютюн та тютюнові вироби на десятиліття раніше – 1838 р. сіль – 1862 р., нафтопродукти – 1872 р., чай та каву, свічки, дріжджі – 1922 р., гумові галоші – 1923 р.

Особливості податкової системи Радянського Союзу зумовлені адміністративно-командним устроєм економіки, державною власністю на засоби виробництва та нівелювання ролі податків у розподілі та перерозподілі національного продукту. У другій половині XX ст. доходи державного бюджету формувалися з надходжень від підприємств, організацій та надходжень коштів від населення (табл. 2.3).

Основними джерелами доходів бюджету від підприємств, організацій був податок з обороту, плата за виробничі фонди, фіксовані (рентні) платежі, відрахування від прибутку (доходу) та вільний залишок прибутку, прибутковий податок колгоспів. Населення сплачувало державні та місцеві податки, а також примусово купувало державні внутрішні виграшні позики та грошово-речові лотереї. До державних податків, які сплачували фізичні особи, належали прибутковий податок, сільськогосподарський податок, податок на нежонатих, одиноких і малосімейних громадян, до місцевих податків – податок з будівель, земельна рента, збір з власників транспортних засобів, разовий збір на колгоспних ринках.

Податок з обороту був непрямим податком, що включався до ціни товарів. Ставки податку були адвалерними та специфічними (застосовувалися для нафтопродуктів, хлібопродуктів, газу тощо).

Прибутковий податок з кооперативних організацій сплачували кооперативні організації за ставкою 35 відсотків балансового прибутку, отриманого від усіх видів виробничої, торговельної та заготівельної діяльності.

¹ Алексеенко М. М. Действующее законодательство о прямых налогах / М. М. Алексеенко. – СПб.: тип. М. Стасюлевича, 1879. – С. 3.

Таблиця 2.3

Склад та структура доходів Державного бюджету СРСР у 1950–1989 рр., млн руб.

	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1989
Всього доходів Державного бюджету СРСР, в тому числі	42276,8	56434,5	77078,4	102325	156703	218768,9	302700	390602,5	493680,7
податок з обороту	23610,9	24237,9	31337,4	38663,8	49379,8	66606,9	94108,7	97716,4	111063,7
платежі державних підприємств та організацій з прибутку (доходу)	4035,9	10280,6	18634,8	30873,5	54156,8	69712,8	89819,1	119497,4	115510,2
прибутковий податок з кооперативних організацій	554,9	1238,5	1844,9	1544,9	1234,4	1464,9	1717,5	2522,2	4188,3
доходи від зовнішньоекономічної діяльності					–	–			67171,4
кошти державного соціального страхування	1931,6	2612,9	3739,1	5562,3	8203,4	11064,2	13957	25381,5	33092,9
лісовий дохід	220,4	196	240,2	249,1	492,4	509,1	477,7	825,1	804,7
податки з населення, в тому числі	6881,3	8815,7	6936,4	8431,8	13844	19680,4	24511,4	32342,7	41688,6
прибутковий податок	2044,7	3553	4636,9	3772	11606,7	16993,5	22954,9	28315,6	37464,6
сільськогосподарський податок	797,8	441	396,6	356,6	326,9	286,2	261	231,2	219,2
податок на нежонатих, одиноких і малосімейних громадян	741,9	837,7	560,4	568,3	803,2	1077,9	1295,5	1470,7	1519,3
інші види прибуткового податку та патенти	–	–	–	–	–	–	–	–	2485,5
державні внутрішні вигравні позики та грошово-речові лотереї	3103,9	3676,5	914,4	183,1	724	3324,1	890,3	1690,1	2601

Джерело: побудовано авторами на основі: Государственный бюджет СССР и бюджеты союзных республик 1950, 1955, 1960–1965 гг. Статистический сборник. – М.: "Финансы", 1966. – 244 с.; Государственный бюджет СССР и бюджеты союзных республик 1971–1975 гг. Статистический сборник. – М.: "Финансы", 1976. – 217 с.; Государственный бюджет СССР и бюджеты союзных республик 1976–1980 гг. Статистический сборник. – М.: "Финансы", 1982. – 185 с.; Государственный бюджет СССР 1981–1985 гг. Статистический сборник. – М.: "Финансы", 1986. – 215 с.; Государственный бюджет СССР 1990 г. Краткий статистический сборник. – М.: "Финансы", 1990. – 161 с.

Прибутковий податок з колгоспів сплачували сільськогосподарські та риболовецькі підприємства (артілі), інші підприємства, які мали доходи від сільськогосподарської діяльності. До 70-х років ХХ ст. ставка прибуткового податку для колгоспів становила 12,5 відсотків валового доходу, проте часткове реформування даного податку змінило підхід до визначення об'єкта оподаткування (оподаткуванню підлягала частина чистого доходу що перевищує 15 відсотків рентабельності), ставка податку становила 0,3 відсотка за кожний відсоток рентабельності понад 15 відсотків, але не більше 25 відсотків.

Прибутковий податок сплачували фізичні особи, які отримували на території радянської держави доходи. Доходи, які не перевищували 60 руб. оподаткуванню прибутковим податком не підлягали, для інших доходів застосовувалася прогресивна шкала від 1,5 до 13 відсотків.

Податок на нежонатих, одиноких і малосімейних громадян являвся доповненням до прибуткового податку. Платниками податку на нежонатих, одиноких і малосімейних громадян були чоловіки у віці понад 20 і до 50 років, які не мали дітей та жінки у віці понад 20 і до 45 років. Ставка податку становила 6 відсотків місячного доходу. Звільнялися від сплати податку на нежонатих, одиноких і малосімейних громадян звільнялися військовослужбовці та їх дружини, учні середніх і студенти вищих навчальних закладів у віці до 25 років (крім тих, хто вчиться без відриву від виробництва) та інші категорії населення.

Сільськогосподарський податок сплачували колгоспники, одноосібні селянські господарства та господарства інших осіб, які не були членами колгоспів, але мали земельні ділянки в сільській місцевості. Податок нараховується за встановленими ставках з однієї соті гектара земельної ділянки, які диференціювалися по союзних республіках. Від сплати податку звільняються колгоспники й одноосібники у віці понад 60 років для чоловіків та 55 років для жінок; вчителі сільських шкіл, лікарі, середній медичний персонал, агрономи, зоотехніки та інші спеціалісти, які працюють на підприємствах, в організаціях і установах, що знаходяться в сільській місцевості.

Податком з будівель оподатковуються будівлі кооперативних підприємств і організацій, а також окремих громадян, які проживають у міській місцевості. Для визначення податку застосовувалися дві ставки: 0,5 відсотків вартості будівель житлового фонду кооперативних організацій і 1 відсоток вартості решти будівель, в тому числі житлових будівель, що належать громадянам.

Особи, які проживали у містах, окрім податку з будівель сплачували земельну ренту. Для нарахування земельної ренти міста поділялися на шість класів залежно від їх адміністративного значення, чисельності населення, рівня розвитку торгівлі й промисловості та інших економічних

умов. Ставки земельної ренти варіювали на рівні 0,4–1,8 коп. за 1 кв. м земельної площі.

Збір з власників транспортних засобів сплачували фізичні особи, які були власниками автомобілів, мотоциклів, човнів, паромів, а також коней та інших тварин. *Разовий збір на колгоспних ринках* сплачували за однокористування місцем для торгівлі на ринку. Ставки разового збору встановлені залежно від виду продажу в розмірі від 10 коп. до 1 руб.

Формування власної податкової системи в Україні розпочалося відразу ж після проголошення незалежності. Наприкінці 1991 р. серед першочергових заходів було ухвалено Закон України «Про систему оподаткування». Частина податків були запозиченими з радянського досвіду побудови податкової частини (податок з обороту, податок на прибуток; податок на прибуток іноземних юридичних осіб від діяльності в Українській РСР; акцизний збір; податок на доходи; податок на фонд оплати праці колгоспників; прибутковий податок з громадян; державне мито; податок з власників транспортних засобів; мито, плата за землю; лісовий дохід), також розпочато справляння податку на добавлену вартість, на експорт і імпорт; плата за природні ресурси та екологічний податок. У 1994 р. вже було відмінено справляння декількох податків.

Особливістю податкової системи України, яка негативно впливає на організацію адміністрування податків, сприяє ухиленню від оподаткування, інвестиційну привабливість держави являється непостійність податкового законодавства та, відповідно, часті зміни податків, порядку їх обчислення, сплати та декларування. На рис. 2.1 та 2.2 наведені загальнодержавні та місцеві податки та збори, що справлялися протягом останнього десятиліття.

У 2006–2010 рр. справлялися 28 загальнодержавних податків та зборів, а також 14 місцевих податків та зборів, законодавче та нормативне забезпечення налічувало кілька сотень актів:

– Закон України «Про ставки акцизного збору і ввізного мита на деякі товари (продукцію)» від 11.07.1996 р. № 313/96–ВР;

– Закон України «Про податок на додану вартість» від 03.04.1997 р. № 168/97–ВР;

– Закон України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 р. № 1251–ХІІ;

– Закон України «Про плату за землю» від 03.07.1992 р. № 2535–ХІІ;

– Закон України «Про фіксований сільськогосподарський податок» від 17.12.1998 р. № 320–ХІV;

– Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2003 р. № 889–ІV;

– Закон України «Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів» від 11.12.1991 р. № 1963–ХІІ;

– Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 р. № 334/94–ВР.

Систематизація та уніфікація податкового законодавства відбулася з прийняттям Податкового кодексу України у 2010 р., одночасно відбулося зменшення кількості податків та зборів до 18 загальнодержавних і 5 місцевих. У 2015 р. кількість податків оптимізовано та зменшено до 7 загальнодержавних і 4 місцевих податків та зборів.

В Україні за допомогою податків перерозподіляється близько четвертої частини валового внутрішнього продукту, тобто сукупне податкове навантаження становило в середньому 23–24 відсотків (рис. 2.3).

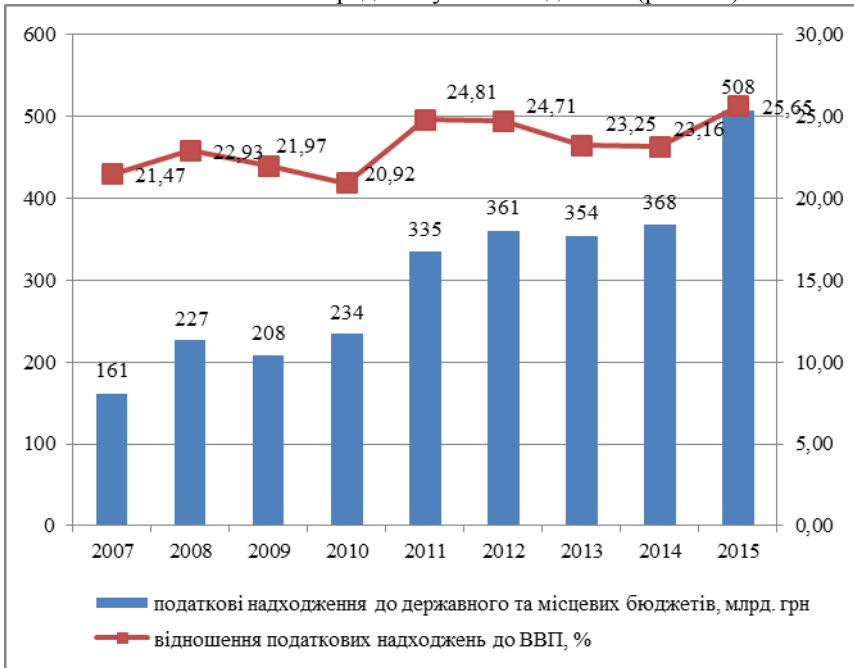

Рис. 2.3. Динаміка податкових надходжень та їх частка у ВВП у 2007–2015 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної казначейської служби¹ України та Державної служби статистики України²

¹ Звітність про виконання бюджетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>

² Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

1) податок на додану вартість;
 2) акцизний збір;
 3) податок на прибуток підприємств, у т. ч. дивіденди, що сплачуються до бюджету державними некорпоративними, казенними або комунальними підприємствами;
 4) податок на доходи фізичних осіб;
 5) мито;
 6) державне мито;
 7) податок на нерухоме майно (нерухомість);
 8) плата за землю (земельний податок, а також орендна плата за земельні ділянки державної і комунальної власності);
 9) рентні платежі;
 10) податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів;
 11) податок на промисел;
 12) збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету;
 13) збір за спеціальне використання природних ресурсів;
 14) збір за забруднення навколишнього природного середовища;
 15) збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення;
 16) збір на обов'язкове державне пенсійне страхування;
 17) збір до Державного інноваційного фонду;
 18) плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності;
 19) фіксований сільськогосподарський податок;
 20) збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства;
 21) гербовий збір;
 22) єдиний збір, що справляється у пунктах пропуску через державний кордон України;
 23) збір за використання радіочастотного ресурсу України;
 24) збори до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (початковий, регулярний, спеціальний);
 25) збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками;
 26) збір за проведення гастрольних заходів;
 27) судовий збір;
 28) збір у вигляді цільової надбавки до затвердженого тарифу на природний газ для споживачів

1) податок з реклами;
 2) комунальний податок.
 3) збір за припаркування автотранспорту;
 4) ринковий збір;
 5) збір за видачу ордера на квартиру;
 6) курортний збір;
 7) збір за участь у бігах на іподромі;
 8) збір за виграш на бігах на іподромі;
 9) збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі;
 10) збір за право використання місцевої символіки;
 11) збір за право проведення кіно- і телезйомок;
 12) збір за проведення місцевого аукціону, конкурсного розпродажу і лотерей;
 13) збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг;
 14) збір з власників собак

Рис. 2.1. Податкова система України у 2006–2010 pp.

Джерело: побудовано автором на основі статей 14, 15 Закону України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 р. № 1251–ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1251-12>

2011–2014 pp.

- 1) податок на прибуток підприємств;
- 2) податок на доходи фізичних осіб;
- 3) податок на додану вартість;
- 4) акцизний податок;
- 5) збір за першу реєстрацію транспортного засобу;
- 6) екологічний податок;
- 7) рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України;
- 8) рентна плата за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні;
- 9) плата за користування надрами;
- 10) плата за землю;
- 11) збір за користування радіочастотним ресурсом України;
- 12) збір за спеціальне використання води;
- 13) збір за спеціальне використання лісових ресурсів;
- 14) фіксований сільськогосподарський податок;
- 15) збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства;
- 16) мито;
- 17) збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками;
- 18) у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності

- 1) податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
- 2) єдиний податок.
- 3) збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності;
- 4) збір за місця для паркування транспортних засобів;
- 5) туристичний збір.

2015–2016 pp.

- 1) податок на прибуток підприємств;
- 2) податок на доходи фізичних осіб;
- 3) податок на додану вартість;
- 4) акцизний податок;
- 5) екологічний податок;
- 6) рентна плата;
- 7) мито.

- 1) податок на майно;
- 2) єдиний податок.
- 3) збір за місця для паркування транспортних засобів;
- 4) туристичний збір.

Рис. 2.2. Податкова система України у 2011–2016 pp.

Джерело: побудовано автором на основі статті 7 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

У 2007–2010 рр. частка валового внутрішнього продукту, що перерозподілялася через податкову систему становила близько 21 відсотків з незначними щорічними коливаннями. За даними Державної казначейської служби України можна стверджувати про збільшення податкового тиску з 2011 р. податковий тиск збільшився, що пов'язане з податковою реформою та набуттям чинності Податкового кодексу України. Лише у 2011 р. частка податків у ВВП збільшилася з 20,92 до 24,31 відсотків, з незначним зменшенням у 2013–2014 рр. та збільшенням у 2015 р., досягненням максимального значення протягом досліджуваного періоду на рівні 25,65 відсотків.

Бюджетоутворюючими для податкової системи України є податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств та акцизний податок. Внутрішні податки на товари та послуги, тобто непрямі податки забезпечували надходження половини доходів Зведеного бюджету України. Частка податку на додану вартість, акцизного податку з вироблених в Україні та ввезених на митну територію України підакцизних товарів набула максимального значення 51,75 відсотків у 2009 р., тобто більша половина доходів бюджету акумулювалася за рахунок непрямих податків, що суперечить вимогам соціальної справедливості та перевищуючи прямі податки, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та офіційні трансферти. У 2013 р. частка внутрішніх податків на товари та послуги зменшилася до 46,60 відсотків, проте у 2014–2015 рр. досягла типового для вітчизняної податкової системи рівня.

Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості являються другими за вагомістю в доходах бюджету, надходження від таких податків забезпечували третину доходів Зведеного бюджету України. Податок на доходи фізичних осіб забезпечував близько п'ятої частини доходів: 2013 р. – 20,38 відсотків, 2014 р. – 20,46 відсотків, 2015 р. – 19,70 відсотків. Податок на прибуток підприємств щороку зменшує фіскальне значення для бюджету: 2011 р. – 16,46 відсотків доходів Зведеного бюджету України, 2014 р. – 10,94 відсотків, 2015 р. – 7,69 відсотків.

Сутність податкової системи варто розглядати у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні податкову систему визначають як сукупність податків і зборів, що справляються до державного та місцевих бюджетів. Дане визначення міститься у чинному законодавстві України, що регулює відносини, які виникають у сфері справляння податків і зборів – Податковому кодексі України (ст. 7). У широкому розумінні податкову систему слід розглядати як сукупність економічних відносин, регламентованих нормами права, з приводу справляння податків у державі, а також за організаційною структурою як

сукупність органів, на які покладено обов'язки адміністрування податків та контролю за дотриманням податкового законодавства.

2.2. Принципи оподаткування та функціонування податкової системи

Професор Новоросійського університету С. Іловайський досліджуючи розвиток учення про фінанси вказував на внесок «батька» класичної школи політичної економії: «Сміт надав величезну послугу фінансовій науці чудовим чітким формулюванням її основних положень», маючи на увагу обгрунтовані ним принципи оподаткування:

1. Піддані повинні платити податки, наскільки можливо, пропорційно своїй платоспроможності, тобто в розмірах доходів, які вони отримують під заступництвом держави.

2. Податок, який індивід зобов'язаний платити, повинен бути визначений точно, а не бути довільним; час, спосіб, місце та кількість платежу повинні бути чітко відомі як особі, що платять податки, так і всьому суспільству.

3. Кожен податок повинен стягуватися в такий час і таким способом, які найзручніші для платника.

4. Кожен податок повинен бути влаштований таким чином, щоб витягати з кишені народу можливо менше понад те, що надходить у державну скарбницю.

У фінансовій науці чотири принципи оподаткування А. Сміта сприймалися як фінансові аксіоми та практично не піддавалися критиці, вони визначалися як бездоганні з можливістю закладення їх в основу формування або реформування податкових систем у XVIII–XIX ст. Представниками Української класичної школи державних фінансів вони подавалися з незначними поясненнями і лише І. Янжул вказав на можливість доповнення ще одним п'ятим принципом: «державна не повинна запроваджувати податків, супротивних приписам етичного, морального кодексу (податків на євреїв, розкольників, повій і т.п.)»¹, що свідчило про закладення засад інституціоналізму у фінансовій науці. Ще один принцип оподаткування був визначений професором Університету Св. Володимира Г. Сидоренко – продуктивність та еластичність, тобто «здатність доставляти державі значні і при цьому незмінно прогресуючі ресурси»², даній вимозі учений приділяв особливу увагу та аргументував це необхідністю постійного збільшення надходжень у зв'язку з постійним збільшенням державних

¹ Янжул И. И. Основные начала финансовой науки: Учение о государственных доходах / И. И. Янжул – М.: «Статут», 2002. – С. 282.

² Сидоренко Г. Д. Конспект лекцій по русскому финансовому праву / Г. Д. Сидоренко. – Ж., 1888. – С. 468.

потреб. Отже, концептуальна позиція Української класичної школи державних фінансів щодо побудови податкової системи враховувала як мікроекономічний, так і макроекономічний аспект.

Видатний представник Німецької історичної школи А. Вагнер (1835–1917) виокремив дев'ять принципів, поєднавши в чотири групи.

I. Фінансові принципи:

1. Відповідність отримуваному доходу.
2. Гнучкість (рухливість) оподаткування.

II. Економічні принципи:

3. Вибір правильних джерел оподаткування, зокрема проведення спеціального дослідження стосовно питання: що оподатковувати – особисті доходи чи капітал і чи можна (а відповідно і в який спосіб) врахувати інтереси як особи, так і національної економіки.

4. Вибір виду податків з урахуванням їх ефективності і впливу різних податків на їх платників. Всебічне дослідження проблеми перекладення податку.

III. Принцип справедливості:

5. Універсальність.

6. Рівність в оподаткуванні.

IV. Принципи ефективності податкової системи

7. Визначальний чинник податків.

8. Зручність у справлянні податків.

9. Спроба забезпечення найнижчих витрат щодо справляння податків.

Принципи раціонального оподаткування були обґрунтовані також професором Київського комерційного інституту М. Мітіліно (рис. 2.4).

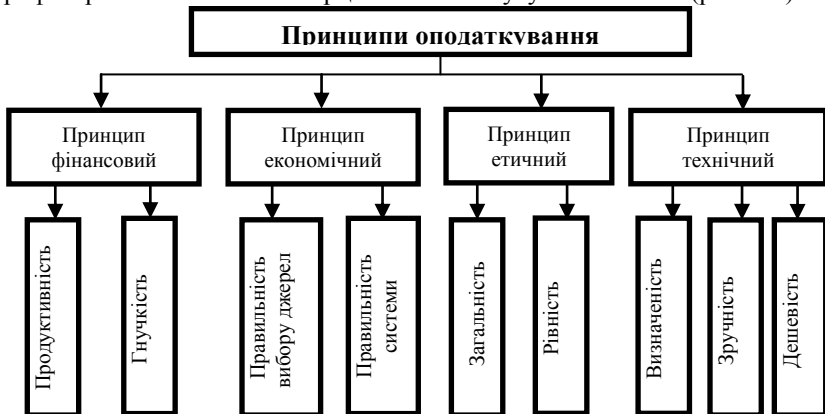

Рис. 2.4. Принципи оподаткування за М. І. Мітіліно

Джерело: побудовано автором на основі: Мітіліно М. І. Основи фінансової науки / М. І. Мітіліно. – К.: Державне видавництво України, 1929 . – С. 30.

Варто зазначити, що переважна більшість даних принципів була задекларована в Законі України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 р. № 1251–ХІІ та Податковому кодексі України від 02.12.2010 р. № 2755–VI, саме постійне дотримання та виконання даних принципів стане запорукою удосконалення податкової системи України.

Принципи оподаткування, на яких ґрунтується функціонування податкової системи визначені у Податковому кодексі України (табл. 2.4): загальність оподаткування, рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації, невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства, презумпція правомірності рішень платника податку, фіскальна достатність, соціальна справедливість, економічність оподаткування, нейтральність оподаткування, стабільність, рівномірність та зручність сплати, єдиний підхід до встановлення податків та зборів.

Таблиця 2.4

Принципи функціонування податкової системи України

Принцип	Особливості застосування
1	2
загальність оподаткування	кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені податки та збори, платником яких вона є згідно з положеннями Податкового кодексу України
рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації	забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу
невідворотність настання відповідальності у разі порушення податкового законодавства	
презумпція правомірності рішень платника податку	в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу
фіскальна достатність	встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями
соціальна справедливість	установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків
економічність оподаткування	установлення податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування
нейтральність оподаткування	установлення податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків

Продовження таблиці 2.4

1	2
стабільність	зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за 6 місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року
рівномірність та зручність сплати	установлення строків сплати податків та зборів, виходячи із необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками
єдиний підхід до встановлення податків та зборів	визначення на законодавчому рівні усіх обов'язкових елементів податку

Джерело: побудовано автором на основі статті 4 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

2.3. Податкове законодавство України

Податкове законодавство – сукупність нормативно-правових актів, що регулюють податкові відносини, регламентують справляння та адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Податкове законодавство України

складається з

- Конституції України;
- Податкового кодексу України;
- Митного кодексу України та інших законів з питань митної справи у частині регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням митом;
 - чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
 - нормативно-правових актів, прийнятих на підставі та на виконання Податкового кодексу України та законів з питань митної справи;
 - рішень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування з питань місцевих податків та зборів.

Окреслимо модель ієрархічної системи нормативно-правових актів, що мають регулювати відносини в сфері оподаткування:

1. *Конституція України*¹ – є основою усього законодавства України, її верховенство у системі нормативних актів України.

¹ Конституція України [Електронний ресурс] від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР із змінами, внесеними згідно із Законами України від 08.12.2004 р. № 2222-IV, від 01.02.2011 р. № 2952-VI, від 19.09.2013 р. № 586-VII, від 21.02.2014 р. № 742-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20160315>

Стаття 67 визначає обов'язок кожного сплачувати податки та збори в порядку і розмірах, встановлених законом. Усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом.

У Конституції України в загальній формі юридично закріплюються питання оподаткування. Стаття 73 не допускає вирішення питань податків та бюджету на референдумах, натомість виключно законами України встановлюються система оподаткування, податки та збори (стаття 92).

Стаття 116 визначає повноваження Кабінету Міністрів України, в тому числі забезпечення проведення податкової політики. Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування мають право на встановлення місцевих податків і зборів (стаття 143).

2. *Податковий кодекс України* – основний уніфікований нормативно-правовий акт, призначений регулювати відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Податковий кодекс України¹ набрав чинності з 1 січня 2011 р., прийнятий був у грудні 2010 р., налічував 20 розділів та 340 статей (станом на кінець 2015 р. кількість статей була збільшена до 357).

Структура Податкового кодексу України станом на 01.06.2016 р. наведена на рис. 2.5.

3. Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, визначаються Податковим кодексом України, крім правил оподаткування товарів митом, які встановлюються Митним кодексом України та іншими законами з питань митної справи. Митним кодексом України регламентує визначення митної вартості товарів, застосування митних режимів, організації митного контролю, призначення та основні завдання органів доходів і зборів.

Розділ IX визначає загальні положення щодо митних платежів, тобто оподаткування митними платежами товарів, що переміщуються через митний кордон України: мито та його види, платників та об'єкти оподаткування митом, ставки мита та тарифні преференції, порядок і форми сплати митних платежів.

¹ Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

РОЗДІЛ I.
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

РОЗДІЛ II.
АДМІНІСТРУВАННЯ
ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ,
ПЛАТЕЖІВ

РОЗДІЛ III.
ПОДАТОК НА ПРИБУТОК
ПІДПРИЄМСТВ

РОЗДІЛ IV.
ПОДАТОК НА ДОХОДИ
ФІЗИЧНИХ ОСІБ

РОЗДІЛ V.
ПОДАТОК НА ДОДАНУ
ВАРТІСТЬ

РОЗДІЛ VI.
АКЦИЗНИЙ ПОДАТОК

РОЗДІЛ VIII.
ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК

РОЗДІЛ IX.
РЕНТНА ПЛАТА

РОЗДІЛ XII.
ПОДАТОК НА МАЙНО

РОЗДІЛ XIV.
СПЕЦІАЛЬНІ ПОДАТКОВІ
РЕЖИМИ

Глава 1. Загальні положення
Глава 2. Податкова звітність
Глава 3. Податкові консультації
Глава 4. Визначення суми податкових та/або грошових зобов'язань платника податків, порядок їх сплати та оскарження рішень контролюючих органів
Глава 5. Податковий контроль
Глава 6. Облік платників податків
Глава 7. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності
Глава 8. Перевірки
Глава 9. Погашення податкового боргу платників податків
Глава 10. Застосування міжнародних договорів та погашення податкового боргу за запитами компетентних органів іноземних держав
Глава 11. відповідальність
Глава 12. Пеня

Глава 1. Спрощена система оподаткування, обліку та звітності

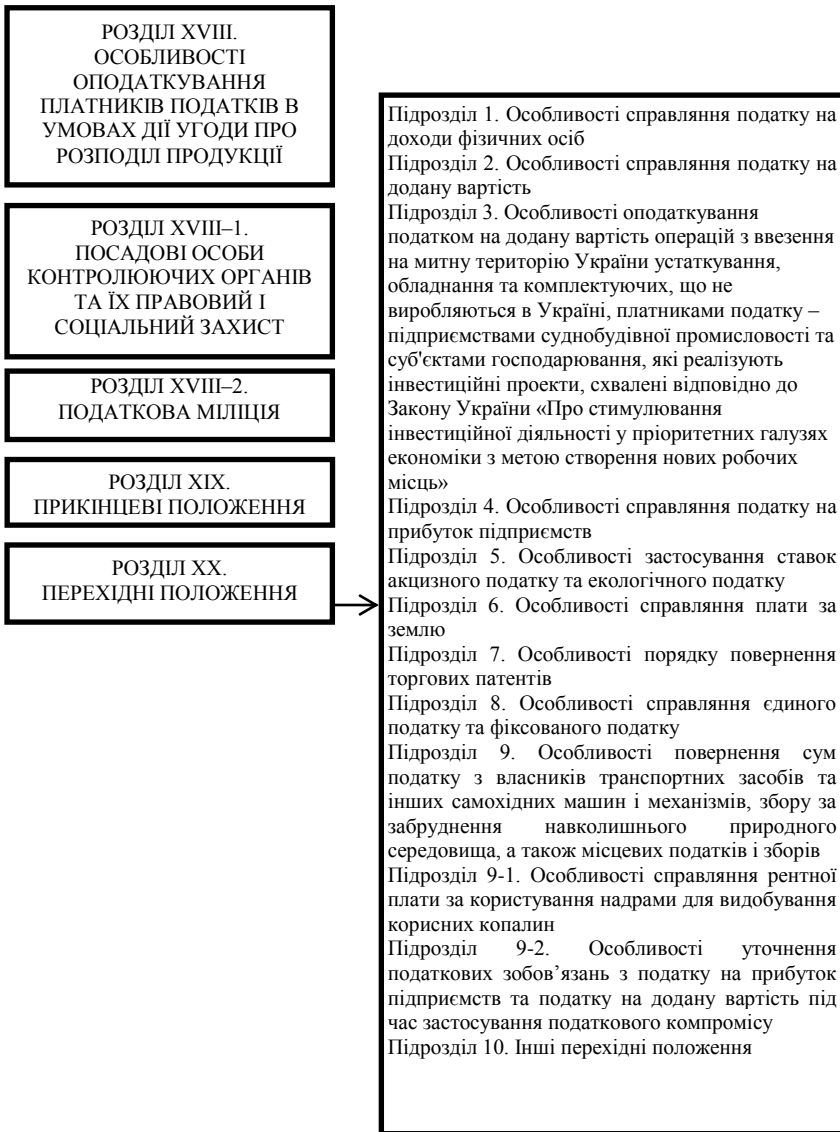

Рис. 2.5. Структура Податкового кодексу України станом на 01.06.2016 р.

Джерело: побудовано автором на основі Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені Податковим кодексом України, застосовуються правила міжнародного договору.

Доповненням до Податкового та Митного кодексів України, міжнародних договорів є нормативно-правові акти, прийняті на підставі та на виконання Податкового кодексу України та законів з питань митної справи; рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування з питань місцевих податків та зборів. Нормативно-правові акти, які регламентують податкові відносини включають:

– укази Президента України («Про заходи щодо протидії зменшенню податкової бази і переміщенню прибутків за кордон» від 28.04.2016 р. № 180/2016¹),

– постанови Верховної Ради України («Про вдосконалення діяльності органів доходів і зборів» від 28.02.2014 р. № 838–VII²),

– постанови Кабінету Міністрів України («Про Державну фіскальну службу України» від 21.05.2014 р. № 236³, «Деякі питання електронного адміністрування податку на додану вартість» від 16.10.2014 р. № 56⁴),

– розпорядження Кабінету Міністрів України («Про утворення Університету державної фіскальної служби України» від 11.11.2015 р. № 1184–р⁵),

– накази Міністерства фінансів України («Про затвердження Положення про реєстрацію платників податку на додану вартість» від 14.11.2014 р. № 1130, «Про затвердження форми податкової декларації про майновий стан і доходи та Інструкції щодо заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи» від 02.10.2015 р. № 859, «Про затвердження форми Податкової декларації з податку на прибуток підприємств» від 20.10.2015 р. № 897, «Про затвердження форми податкової накладної та Порядку заповнення податкової накладної» від

¹ Про заходи щодо протидії зменшенню податкової бази і переміщенню прибутків за кордон : Указ Президента України від 28.04.2016 р. № 180/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/1802016-19966>.

² Про вдосконалення діяльності органів доходів і зборів : Постанова Верховної Ради України від 28.02.2014 р. № 838–VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/838-VII>.

³ Про Державну фіскальну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. № 236 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>.

⁴ Деякі питання електронного адміністрування податку на додану вартість : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р. № 569 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/569-2014-%D0%BF>.

⁵ Про утворення Університету державної фіскальної служби України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. №1184–р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248641963>.

31.12.2015 р. № 1307, «Про затвердження форм та Порядку заповнення і подання податкової звітності з податку на додану вартість» від 28.01.2016 р. № 21),

– накази та листи Державної фіскальної служби України.

Завдання для самоконтролю

1. Проаналізувати наведені підходів вітчизняних вчених до трактування категорії «податкова система» у табл. 2.5, додати інші.

Таблиця 2.5

Узагальнення підходів вітчизняних вчених до трактування категорії «податкова система»

Автор	Визначення
1	2
В. М. Федосов, В. М. Опарін, Г. О. П'ятаченко	податкова система – сукупність взаємопов'язаних податків і податкових платежів, які органічно доповнюють один одного ¹
А. М. Соколовська	... як регламентована нормами фінансового права сукупність податкових відносин між державою і платниками, які опосередковуються фінансовими органами, що здійснюють адміністрування податків, і проявляються в конкретних формах оподаткування ²
С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Усенко, С. І. Юрій	Податкова система – сукупність принципів оподаткування, окремих видів податків, відповідних суб'єктів та об'єктів оподаткування у їх взаємодії, підпорядкованих законам розвитку та функціонування економічної системи за допомогою податкової політики ³
О.М. Міночкіна	цілісної сукупності законодавчо встановлених податків і механізму їх стягнення, державновладних органів управління оподаткуванням, платників податків і податкових правовідносин, що взаємопов'язані між собою та взаємодіють в умовах економічного середовища, яке постійно змінюється, з метою наповнення державного бюджету коштами, регулювання й стимулювання якісних і кількісних параметрів відновлення економіки держави та забезпечення економічної і соціальної стабільності та безпеки ⁴

¹ Податкова система України: Підручник / В. М. Федосов, В. М. Опарін, Г. О. П'ятаченко та ін.; за ред. В. М. Федосова. – К.: Либідь, 1994. – С. 449.

² Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія та практика становлення: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.04.01 / А. М. Соколовська ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2002. – С. 5.

³ Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 2 / За ред. С. В. Мочерного. – Л.: Світ, 2005. – С. 110.

⁴ Міночкіна О. М. Розвиток системи податкового регулювання діяльності промислових підприємств в Україні: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / О. М. Міночкіна; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2006. – С.5.

1	2
Ю. В. Ковбасюк	Податкова система – це сукупність податків та обов’язкових платежів, установлених у країні з метою поповнення дохідної частини бюджетів різних рівнів ¹
Т. Я. Цимбал	під податковою системою України розуміється сукупність податків, зборів (обов’язкових платежів) до бюджетів і внесків до державних цільових фондів, їх законодавчо закріплені види, розмір і коло осіб для сплати ²
С. І. Юрій, В. М. Федосов	... податкова система – сукупність податків і зборів, механізмів і способів їх розрахунку та сплати, а також суб’єктів податкової роботи, які забезпечують адміністрування і надходження податків і зборів до бюджету та інших державних цільових фондів ³
І. О. Лютий, Л. М. Демиденко, М. В. Романюк	сукупність встановлених у країні податків, які взаємопов’язані, органічно доповнюють один одного і не суперечать системі в цілому та іншим її елементам ⁴
Т. В. Мединська, Н. І. Власюк	сукупність загальнодержавних та місцевих податків і зборів, що справляються у встановленому податковим законодавством порядку ⁵
Л. П. Сідельникова, Н. М. Костіна	сукупність встановлених чинним законодавством держави податків і зборів; механізмів і способів їх розрахунку та сплати, а також суб’єктів податкової роботи, які забезпечують адміністрування і надходження податків і зборів до бюджету та інших державних цільових фондів ⁶
Я.В. Самусевич	сукупність законодавчо регламентованих економічних відносин між державою, фізичними та юридичними особами з приводу встановлення, стягнення та розподілу податків, зборів і платежів податкового характеру для забезпечення виконання соціально-економічних функцій держави ⁷

2. Якими були особливості функціонування податкової системи Російської імперії та вплив її на економічний розвиток України?

¹ Ковбасюк Ю. В. Державні фінанси: теоретико-організаційні аспекти: навч. посіб. – К.: КИЙ, 2007. – С. 226.

² Цимбал Т. Я. Правове регулювання податкової системи України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Т. Я. Цимбал; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2008. – С. 7.

³ Фінанси: Підручник / За ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – С. 115.

⁴ Лютий І. О. Податкова система: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. О. Лютий, Л. М. Демиденко, М. В. Романюк; за ред. І. О. Лютого. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 23.

⁵ Мединська Т. В. Податкова система: навчальний посібник / Т. В. Мединська, Н. І. Власюк. – 3-тє вид., переробл. та допов.. – Львів: Магнолія 2006, 2012. – С. 24.

⁶ Сідельникова Л. П. Податкова система: Навчальний посібник / Л.П. Сідельникова, Н.М. Костіна. – 2 - ге видання, перероб. і доп. – К.: Ліра-К, 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/ekonomika/podatkova_sistema_-_sidelnikova_lp/

⁷ Самусевич Я. В. Реформування податкової системи України в умовах податкової конкуренції: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Я. В. Самусевич; Укр. акад. банк справи. – Суми, 2015. – С. 7.

3. Визначте особливості податкової системи Радянського Союзу.
4. Охарактеризуйте становлення податкової системи України?
5. Визначити розвиток принципів оподаткування та функціонування податкової системи (табл. 2.6). Рекомендовано визначити принципи оподаткування за працями українських учених-фінансистів XIX – початку XX ст., сучасних учених-фінансистів, Законом України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 р. № 1251–XII та Податковим кодексом України від 02.12.2010 р. № 2755–VI.

Таблиця 2.6

Принципи оподаткування та та функціонування податкової системи

Джерело	Принципи
Закон України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 р. № 1251–XII	
Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755–VI	

6. Провести розподіл податків на загальнодержавні та місцеві; визначити податки, які не справляються з 2016 р. (табл. 2.7).

Таблиця 2.6

Загальнодержавні та місцеві податки

	Загальнодержавні податки	Місцеві податки	Не справляється
податок на прибуток підприємств			
екологічний податок			
єдиний податок			
податок на майно			
акцизний податок			
податок на додану вартість			
податок на доходи фізичних осіб			
земельний податок			
податок на промисел			
фіксований сільськогосподарський податок			
податок з обороту			
податок на розкш			

7. Як змінювався склад податків, зборів та інших обов'язкових платежів в Україні в 1991–2015 рр.?

8. Визначте склад вітчизняного податкового законодавства та причини його нестабільності.

9. Які аспекти оподаткування регламентуються Конституцією України?

10. На основі опрацювання положень Податкового та Бюджетного кодексів провести розподіл податків за рівнями бюджетної системи та визначити ступінь узгодженості податкової та бюджетної систем (табл. 2.8)

Таблиця 2.8

Розподіл податків за рівнями бюджетної системи України

	державний бюджет	бюджети міст республіканського АРК та обласного значення, міст Києва та Севастополя, районні бюджети	бюджет АРК, обласні бюджети	бюджети міст районного значення, сільські, селищних бюджети
акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів				
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів				
акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів				
ввізне мито				
вивізне мито				
військовий збір				
екологічний податок				
єдиний податок				
збір за місця для паркування транспортних засобів				
податок на додану вартість				
податок на доходи фізичних осіб				
податок на прибуток підприємств				
рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України				
рентна плата за спеціальне використання води				
рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів				
рентна плата за транзитне транспортування трубопроводами аміаку				
туристичний збір				

11. За даними Державної казначейської служби України (додаток А) визначити структуру податкових надходжень до Зведеного бюджету України, розташувати податки за їхньою фіскальною значимістю за зменшенням, та вказати відповідну частку в доходах бюджету за досліджувані роки:

- 1) _____ – ____ %;
- 2) _____ – ____ %;
- 3) _____ – ____ %;
- 4) _____ – ____ %;
- 5) _____ – ____ %.

12. За даними Державної казначейської служби України визначити структуру податкових надходжень до Державного бюджету України, розташувати податки за їхньою фіскальною значимістю за зменшенням, та вказати відповідну частку в доходах бюджету за досліджувані роки:

- 1) _____ – ____ %;
- 2) _____ – ____ %;
- 3) _____ – ____ %;
- 4) _____ – ____ %;
- 5) _____ – ____ %.

Глосарій

Міжнародний договір – укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо).

Податкова система – сукупність загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що справляються в державі.

Податкове законодавство – сукупність нормативно-правових актів, що регулюють податкові відносини, регламентують справляння та адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Податковий кодекс України – нормативно-правовий акт, що регулює відносини у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Список джерел для поглибленого вивчення теми

Монографії, наукові доповіді, підручники

1. Андрейчук У. В. Соціально-економічні проблеми становлення і розвитку податкової системи України в умовах перехідної економіки: монографія / У. В. Андрейчук. – Івано-Франківськ: [ВДВ ЦІТ Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника], 2007. – 190 с.
2. Еволюційний розвиток податкових систем: теорія і практика : монографія / за ред. акад. НАН України В. П. Вишневського. – Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ», 2014. – 155 с.
3. Інноваційна система податкового адміністрування в Україні: концепції, методи, інструменти: монографія / [С. Г. Арбузов та ін.]. – Донецьк: Юго-Восток, 2012. – 439 с.
4. Крушельницька Т. А. Управління податковою системою України в умовах міжнародної економічної інтеграції: монографія / Т. А. Крушельницька. – Донецьк: Юго-Восток, 2012. – 410 с.
5. Крючкова Н. М. Податкова політика в системі макроекономічного регулювання : монографія / Н. М. Крючкова. – О.: Астропринт, 2011. – 174 с.
6. Олейнікова Л. Г. Формування конкурентоспроможної системи оподаткування в Україні : монографія / Л. Г. Олейнікова. – К.: ДННУ «Акад. фінанс. упр.», 2015. – 394 с.
7. Олейнікова Л. Г. Реформування податкової системи України як необхідна умова конкурентоспроможності держави : монографія / Л. Г. Олейнікова, А. В. Череп. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – 236 с.
8. Удосконалення управління державними фінансами та реформування податкової системи України: монографія / за ред. Т. І. Єфименко. – К.: ДННУ «Акад. фінанс. упр.», 2015. – 444 с.

Статті у наукових періодичних виданнях

1. Бусарева Т. Г. Імплементация европейских нормативів в українську податкову систему [Електронний ресурс] / Т. Г. Бусарева // Агросвіт. – 2012. – № 6. – С. 47–50. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2012_6_12
2. Бусарева Т. Г. Конвергенція податкових систем в ЄС як умова інтенсифікації регіональних інвестиційних процесів [Електронний ресурс] / Т. Г. Бусарева // Наука й економіка. – 2013. – Вип. 4(1). – С. 239–250. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nie_2013_1_4_38
3. Бусарева Т. Г. Порівняльна характеристика національних податкових систем України та країн ЄС [Електронний ресурс] / Т. Г. Бусарева //

- Молодий вчений. – 2014. – № 4. – С. 43–48. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_4\(07\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_4(07)_12)
4. Волковець Т. В. Сутність податкового механізму та його зв'язок з податковою політикою і податковою системою [Електронний ресурс] / Т. В. Волковець // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2013. – № 2. – С. 325–330. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vcndtue_2013_2_49
 5. Корнева Т. М. Умови і напрямки трансформації податкової системи в залежності від стану суспільства [Електронний ресурс] / Т. М. Корнева // Публічне управління: теорія та практика. – 2014. – Вип. 4. – С. 244–248. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_4_39
 6. Лаврешов А. Ю. Теоретико-методичні основи побудови податкової системи в Україні / А. Ю. Лаврешов // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – Вип. 4. – С. 52–57.
 7. Лазур С. П. Реформування податкової системи в парадигмі сталого розвитку [Електронний ресурс] / С. П. Лазур // Ефективність державного управління. – 2013. – Вип. 34. – С. 333–339. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2013_34_40
 8. Ревенко О. В. Податкова система як засіб реалізації податкової політики держави в сучасних умовах [Електронний ресурс] / О. В. Ревенко // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. – 2014. – Вип. 2. – С. 71–80. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2014_2_13
 9. Тишковська Н. Л. Податкова система в Україні: історико-правові аспекти становлення [Електронний ресурс] / Н. Л. Тишковська // Трипільська цивілізація. – 2012. – № 7. – С. 78–84. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Treyv_2012_7_18
 10. Ткаченко А. В. Історія становлення та розвитку податкової системи України / А. В. Ткаченко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2013. – № 2. – С. 128–133.
 11. Цап І. М. Міжнародний досвід державного реформування податкових систем та можливості його застосування в Україні [Електронний ресурс] / І. М. Цап // Ефективність державного управління. – 2014. – Вип. 39. – С. 65–73. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_39_10
 12. Чуй І. Р. Фіскальна ефективність податкових систем розвинених країн [Електронний ресурс] / І. Р. Чуй // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – Вип. 1. – С. 106–110. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_1_22